

การเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคี เครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่

Enhancing Buddhist-Oriented Youth Volunteer Role Models through Participatory Collaboration with Network Partners for Environmental Development in Phrae Province

ชลธิชา จิรภักพงค์¹, พระมหาชนินทร์ อธิวโร², สายัณห์ อินนันใจ³, ธนนันท์ คุ่มถิ่นแก้ว⁴

Chonthicha Jirapakpong¹, Phramaha Chanin Ativaro², Sayan Innunjai³,

Thananan Khumthinkaew⁴

วิทยาลัยสงฆ์แพร่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย¹,

วิทยาลัยสงฆ์แพร่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย²,

วิทยาลัยสงฆ์แพร่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย³,

วิทยาลัยสงฆ์แพร่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย⁴

Phrae Buddhist College, Mahachulalongkomrajavidyalaya University¹,

Phrae Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University²,

Phrae Buddhist College, Mahachulalongkomrajavidyalaya University³,

Phrae Buddhist College, Mahachulalongkomrajavidyalaya University⁴

*Corresponding Author Email: chanin_mcu@hotmail.com

(Received: Oct 28, 2025; Revised: Dec 3, 2025; Accepted: Dec 8, 2025)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่ 2) เพื่อเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่ และ 3) เพื่อประเมินผลการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 33 รูป/คน ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา บุคลากรทางการศึกษาที่รับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อม ผู้นำชุมชน ผู้ปฏิบัติงานด้านศาสนา เยาวชน และนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ใช้วิธีดำเนินการวิจัยโดยการวิจัยเชิงเอกสาร การวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เครื่องมือที่ใช้การวิจัยเป็นแบบการสัมภาษณ์ ชุมปฏิบัติการ การอบรมเชิงปฏิบัติการ และแบบประเมิน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ข้อมูลเชิงปริมาณใช้ค่าเฉลี่ย

ผลการศึกษาพบว่า

1. กระบวนการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมเป็นกระบวนการพัฒนาเยาวชนให้เป็นบุคคลต้นแบบในการทำกิจกรรมจิตอาสาโดยยึดหลักพุทธธรรมผ่านการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายร่วมกันดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยการเตรียมความพร้อมเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธ รูปแบบกิจกรรมจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม การดำเนินกิจกรรมพัฒนาเยาวชนจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม การสร้างและการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย การต่อยอดและขยายผลกิจกรรมพัฒนาเยาวชนจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม

2. การเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเรียนรู้บทบาทและหน้าที่ของเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธ ปฏิบัติให้เห็นคุณค่าในการสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่ โดยการให้ความรู้เรื่องเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธ (พัฒนาปัญญา) แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (พัฒนาปัญญา) กิจกรรมเชิงปฏิบัติการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธ (พัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา) สรุปและการสะท้อนคิด (พัฒนาปัญญา)

3. การประเมินผลการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม ภาพรวมค่าเฉลี่ยความคิดเห็นเกี่ยวกับความรู้ที่ได้รับหลังจากการอบรมเชิงปฏิบัติการมากกว่าก่อนการอบรมเชิงปฏิบัติการ

คำสำคัญ: การเสริมสร้าง; เยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธ; ภาคีเครือข่าย; สร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม

Abstract

This study aimed: 1) to investigate participatory process of developing Buddhist-oriented youth volunteer role models for environmental development in Phrae Province; 2) to enhance Buddhist-oriented youth volunteer role models for environmental development in Phrae Province; and 3) to evaluate the outcomes of enhancing Buddhist - oriented youth volunteer role models through participatory collaboration with network partners for environmental development in Phrae Province. The 33 key informants were school administrators, educators who are responsible for environmental affairs, community leaders, religious practitioners, youth representatives, and scholars in Buddhist studies. The study employed documentary, qualitative, and action research methods. The research instruments were interview forms, training program, workshop, and assessment form. The qualitative data were analyzed using content analysis, while the quantitative data were analyzed using mean

The research Finding

1. The process of developing Buddhist-oriented youth volunteer role models for environmental development involves a participatory process focusing on developing youth to become role models in volunteer work through collaborative participation with network partners in implementing sustainable environmental conservation and development activities. This process consists of preparation of Buddhist-oriented youth volunteer role models, Buddhist-oriented volunteer activities for environmental development, implementation of Buddhist-oriented volunteer activities, participation of network partners, and expansion of activities for developing Buddhist-oriented youth volunteers.
2. The development of Buddhist-oriented youth volunteer role models for environmental development through a workshop to understand their roles and responsibilities can contribute to environmental development in Phrae province. The workshop activities include providing knowledge about Buddhist-oriented youth volunteer role models (developing wisdom), offering guidelines for environmental conservation (developing wisdom), organizing activities to cultivate Buddhist-oriented youth volunteers (developing morality, concentration, and wisdom), and engaging in reflective thinking (developing wisdom).
3. The evaluation results indicated that the participants' post-workshop knowledge was significantly greater than their pre-workshop knowledge.

Keywords: Enhancing; Buddhist-Oriented Youth Volunteer Role Model; Network Partners; Environmental Development

บทนำ

ในช่วงที่ผ่านมาประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกให้ความสำคัญกับการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และสังคม ซึ่งแม้จะประสบความสำเร็จหลายด้าน แต่กลับส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง ทำให้เกิดมลพิษทางน้ำ ดิน และอากาศ รวมถึงสารพิษจากโรงงานและยานพาหนะ นำไปสู่ภาวะโลกร้อน ปัญหาเหล่านี้สะท้อนถึงผลของการพัฒนาโดยขาดความยั่งยืน จนทำให้ทั่วโลกหันมาใส่ใจเรื่องสิ่งแวดล้อมมากขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกลายเป็นความจำเป็นเร่งด่วนของประเทศและโลกที่ต้องร่วมกันแก้ไข ซึ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมดังกล่าวมีสาเหตุใหญ่มาจากการกระทำของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม อันเนื่องมาจากการขาดความรู้ ความเข้าใจ จิตสำนึกที่จะปฏิบัติตนอย่างถูกต้องต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งที่ผ่านมาประเทศไทยมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก จนก่อให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อม ปัญหามลพิษและทรัพยากรเสื่อมโทรมส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566–2570) ให้ความสำคัญกับ “มิติความยั่งยืนของ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” โดยมุ่งสู่เศรษฐกิจหมุนเวียนและสังคมคาร์บอนต่ำ เน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าและบริการให้ลดการปล่อยคาร์บอน การลงทุนสีเขียว และระบบตลาดคาร์บอน เพื่อสร้างรายได้แก่ชุมชนและเกษตรกร สนับสนุนชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจหมุนเวียนและเพิ่มพื้นที่ป่าเศรษฐกิจ ส่งเสริมเทคโนโลยีและนวัตกรรมด้านสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสร้างความตระหนักรู้ให้ประชาชนมีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้บริโภคให้เป็นมิตรกับธรรมชาติ ส่งเสริมพลังงานสะอาด และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าในระดับครัวเรือนและชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565 : 105-112) ด้วยเหตุนี้หลายประเทศจึงมีความตื่นตัวต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จะเห็นได้จากการศึกษาค้นคว้าหาวิธีการ ป้องกันแก้ไขพัฒนา พื้นฟู และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อันจะเป็นแนวทางแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมที่ได้ผลดีและมีความยั่งยืน และการแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมอย่างหนึ่งที่ได้ผลดีที่สุดและนำไปสู่การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ได้แก่ การให้การศึกษาทั้งการเรียนในระบบ การเรียนรู้นอกระบบเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม ที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและต่อคุณภาพชีวิต (วินัย วีระวัฒนานนท์, 2555 : 1-5)

การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมด้านจิตอาสาช่วยสร้างความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม โดยเฉพาะในเด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไป จิตอาสาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างจิตสำนึกเรื่องการเสียสละและการร่วมมือเพื่อส่วนรวม ซึ่งช่วยลดปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมอย่างยั่งยืน ความสำคัญของบุคคลที่มีต่อส่วนรวม เป็นจิตที่เป็นผู้ให้ มีความหวังดีต่อผู้อื่น ช่วยเหลือด้วยความสมัครใจ เต็มใจตั้งใจทำโดยไม่หวังผลตอบแทน ผู้มีจิตอาสาจะแสดงพฤติกรรมที่ทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ดูแลรักษาสาธารณะสมบัติและเคารพสิทธิของบุคคลอื่น เว้นการกระทำที่จะส่งผลให้เกิดความเสียหาย (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2555 : 22) ดังนั้นจิตอาสาจึงมีอยู่ 3 ด้านหลัก ๆ คือ 1) จิตสำนึกเกี่ยวกับตนเอง เป็นจิตสำนึกเพื่อพัฒนาตนเอง 2) จิตสำนึกที่เกี่ยวกับผู้อื่น เป็นจิตสำนึกของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของคนในกลุ่มชนหนึ่ง สังคมหนึ่ง 3) จิตสำนึกเกี่ยวกับสังคม เป็นจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกัน (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจกร, 2543 : 11-13)

จังหวัดแพร่ตั้งอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทย มีทรัพยากรธรรมชาติสำคัญ ได้แก่ แม่น้ำยม ซึ่งมีความยาว 280 กม. ไหลผ่านจังหวัด และมีลำน้ำสาขากว่า 16 สาย ใช้ประโยชน์ในการอุปโภค บริโภค เกษตรกรรม และรักษาระบบนิเวศน์ ทรัพยากรป่าไม้มีมากถึง 64.44% ของพื้นที่จังหวัด แต่ประสบปัญหาในการอนุรักษ์เนื่องจากประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้และฟื้นฟูป่าอย่างยั่งยืน และจังหวัดแพร่ยังเผชิญปัญหาไฟป่าและหมอกควัน โดยเฉพาะช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายน ซึ่งเกิดจากการเผาป่า เผาเศษวัสดุทางการเกษตรและขยะ ส่งผลให้ PM เกินค่ามาตรฐาน กระทบต่อสุขภาพและเศรษฐกิจของประชาชน ปัญหาหลักที่ยังคงอยู่คือการขาดจิตสำนึกของประชาชนบางส่วนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและร่วมแก้ปัญหาอย่างจริงจัง (กองยุทธศาสตร์และงบประมาณ, 2564 : 34-42) การมีตัวแบบด้านจิตอาสาวิถีพุทธในจังหวัดแพร่มีความสำคัญ เพราะช่วยกระตุ้นให้ผู้อื่นเกิดการเรียนรู้และเลียนแบบพฤติกรรมดีงาม ตัวแบบที่ดีจะถูกจดจำและปรับใช้ร่วมกับประสบการณ์เดิมจนเกิดเป็นพฤติกรรมใหม่ที่สร้างสรรค์ สิ่งนี้จึงเป็นเครื่องมือสำคัญ

ในการส่งเสริมจิตสำนึกเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (นงลักษณ์ วิรัชชัย และรุ่งนภา ตั้งจิตรเจริญกุล, 2551 : 10) วิกฤตสิ่งแวดล้อมเกิดจากการขาดความรู้ ทักษะ และการกระทำที่ไม่เหมาะสมของมนุษย์ต่อธรรมชาติ การแก้ปัญหาจำเป็นต้องพัฒนาคนให้มีความเข้าใจและทักษะในการดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง ทั้งในเชิงป้องกันและแก้ไข ควรปรับค่านิยมและมุมมองใหม่ต่อโลก พร้อมจัดการสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืน (คงศักดิ์ ธาตุทอง, 2547 : 12) การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ทุกคนมีจิตสำนึกในการร่วมกัน ต้องสร้างให้มีความรู้ความเข้าใจ มีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไข ร่วมกันอนุรักษ์ ฟื้นฟู และร่วมกันหาแนวทางในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน จากความสำคัญและที่มาของปัญหาดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการวิจัยการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่ ขึ้น เพื่อให้ได้เยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่ ตลอดจนได้แนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่เยาวชน ส่งผลให้เยาวชนเกิดความรู้และความห่วงใยต่อสิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่ ให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่
2. เพื่อเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่
3. เพื่อประเมินผลการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับจิตอาสาสิ่งแวดล้อม แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีตัวแบบด้านจิตอาสา กับพฤติกรรมจิตอาสา แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษา และแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมที่เสริมสร้างจิตอาสาในพระพุทธศาสนา สามารถสังเคราะห์เพื่อนำมาไขปมกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับจิตอาสาสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีจิตอาสาสิ่งแวดล้อมของกระทรวงศึกษาธิการ (2553) และวิชยวงษ์ใหญ่ (2555) สรุปได้ว่าจิตอาสาเป็นคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม พร้อมอาสาทำกิจกรรมที่เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่น ชุมชน และสังคม ด้วยความเต็มใจ ไม่หวังผลตอบแทน แต่เกิดจาก

ความเมตตา ความเห็นอกเห็นใจ และความต้องการช่วยเหลือผู้อื่นอย่างบริสุทธิ์ใจ ดังนั้น จิตอาสาจึงเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างสังคมที่เอื้อเพื่อเกื้อกูล และส่งเสริมคุณธรรมในตนเอง เช่น ความเสียสละ ความรับผิดชอบ และความร่วมมือ ซึ่งสามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นผ่านกระบวนการเรียนรู้และการปลูกฝังในสถานศึกษาได้

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีตัวแบบด้านจิตอาสากับพฤติกรรมจิตอาสา

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการมีตัวแบบด้านจิตอาสากับพฤติกรรมจิตอาสาของนางลักษณ์ วิรัชชัย และรุ่งนภา ตั้งจิตเรเจริญกุล (2551) และปาณิภรณ์ ชีระวงศนันท์ (2564) สรุปรวมได้ว่า พฤติกรรมตัวแบบเป็นกระบวนการเรียนรู้โดยการสังเกต (observational learning) ซึ่งบุคคลเรียนรู้จากการเห็นแบบอย่างของผู้อื่น แล้วนำมาปรับใช้เป็นพฤติกรรมของตนเอง การมีต้นแบบจิตอาสาจึงเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมให้เยาวชนเกิดการเลียนแบบพฤติกรรมที่ดี เช่น ความเสียสละ การช่วยเหลือ และการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม นอกจากนี้ การสร้างเยาวชนต้นแบบควรเน้นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง (experiential learning) โดยมีครูและชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งช่วยพัฒนาเยาวชนให้มีคุณธรรม จริยธรรม และจิตสาธารณะ อันเป็นพื้นฐานของการเป็นพลเมืองดีที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม ดังนั้น การสร้างพฤติกรรมจิตอาสาเป็นกลไกสำคัญที่บุคคลเรียนรู้จากการสังเกตและเลียนแบบพฤติกรรมของผู้อื่น การมีแบบอย่างจิตอาสาจึงช่วยกระตุ้นให้เยาวชนเกิดแรงบันดาลใจและพัฒนาเจตคติที่ดีต่อการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ทั้งนี้การสร้างเยาวชนต้นแบบควรเน้นกระบวนการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง

3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษา

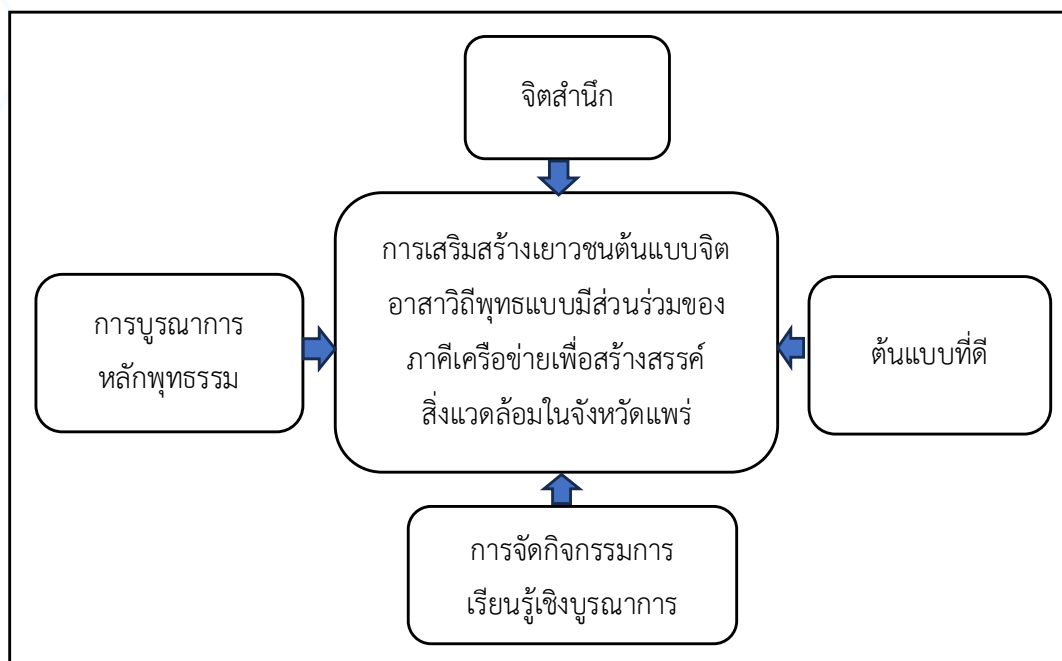
จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ (2545) แสงว นิลนามะ (2564) และ ปวีณา ภูมิแดนดิน (2565) สรุปรวมได้ว่า ควรกำหนดแนวทางการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาในสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ทั้งครู นักเรียน และชุมชน ตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การจัดกิจกรรม การประเมินผล จนถึงการรณรงค์สร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม ดังนั้น กิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาควรบูรณาการกับการเรียนการสอน ส่งเสริมให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง เน้นกิจกรรมการเรียนรู้เชิงสังคม การคิดแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดการขยะ การประหยัดพลังงาน การอนุรักษ์น้ำ พร้อมทั้งสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน การเรียนรู้ลักษณะนี้ไม่เพียงสร้างความรู้ แต่ยังปลูกฝังจิตอาสาในการดูแลสิ่งแวดล้อมให้แก่ผู้เรียน อีกทั้งกระบวนการเหล่านี้ช่วยปลูกฝังจิตสำนึกและพฤติกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนอีกด้วย

4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมที่เสริมสร้างจิตอาสาในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาแนวคิดหลักพุทธธรรมที่เสริมสร้างจิตอาสาในพระพุทธศาสนาของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543; ราชบัณฑิตยสถาน, 2556; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2557 และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2550 สรุปรวมได้ว่า หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตอาสาประกอบด้วย

หลายหมวดธรรม เช่น ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เป็นกระบวนการฝึกตนให้มีความประพฤติดี มีจิตมั่นคง และมีปัญญาในการคิดและตัดสินใจอย่างถูกต้อง ช่วยพัฒนาความประพฤติ จิตใจ และปัญญาให้สมบูรณ์ อิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) เป็นหลักแห่งความสำเร็จที่ช่วยให้บุคคลมีแรงจูงใจและความเพียรในการทำสิ่งที่ดี เช่น การอาสาทำประโยชน์ต่อสังคม พรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) เป็นหลักแห่งการช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีความเมตตาและกรุณาต่อผู้อื่น พร้อมเสียสละเพื่อส่วนรวม ดังนั้น หลักธรรมเหล่านี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการปลูกฝัง จิตอาสาสิ่งแวดล้อมโดยเน้นการฝึกตนให้มีเมตตาต่อธรรมชาติ เห็นคุณค่าของสรรพสิ่ง และมีปัญญาในการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

จากการสังเคราะห์แนวคิด และทฤษฎีดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่ ควรเป็นกระบวนการที่เกิดจากการหลอมรวมของพฤติกรรม ได้แก่ การมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม การมีแบบอย่างและการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง การมีกระบวนการเรียนรู้เชิงบูรณาการในสิ่งแวดล้อมศึกษา และอาศัยหลักธรรมทางพุทธศาสนา ที่เป็นรากฐานของจิตใจแห่งความเมตตาและการเสียสละ ดังนั้น การพัฒนาจิตอาสาสิ่งแวดล้อมในเยาวชน ควรมุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมผ่านการเรียนรู้เชิงปฏิบัติจริง การมีต้นแบบที่ดี และการบูรณาการหลักธรรมเข้ากับการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา เพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีทั้งจิตอาสาและจิตสำนึกสิ่งแวดล้อมซึ่งจะเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและโลกอย่างยั่งยืน สามารถแสดงได้ดังนี้



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

(ที่มา: ชลธิชา จิรภัคพงษ์ และคณะ, 2568)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Action Research) โดยเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยที่มุ่งเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 10 คน ได้แก่ 1) ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 1 คน 2) บุคลากรทางการศึกษาที่รับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อม จำนวน 1 คน 3) ผู้นำชุมชน จำนวน 2 คน 4) ผู้ปฏิบัติงานด้านศาสนา จำนวน 1 รูป 5) เยาวชน จำนวน 5 คน เลือกจากผู้ที่มีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม มีความสนใจและประสบการณ์ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม

2.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่ โดยการการอบรมเชิงปฏิบัติการ จำนวน 23 รูป/คน ได้แก่ 1) วิทยากรบรรยายพิเศษ คือ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา บุคลากรทางการศึกษาที่รับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อม จำนวน 3 รูป/คน โดยเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม มีความเข้าใจเรื่องจิตอาสาสามารถเชื่อมโยงหลักธรรมกับบริบทสิ่งแวดล้อมสังคมปัจจุบันได้ 2) ผู้รับการอบรมเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ เยาวชน จำนวน 20 คน 3) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการประเมินผล ได้แก่ เยาวชนผู้เข้ารับการอบรม จำนวน 20 คน โดยคัดเลือกจากเยาวชนที่สมัครเข้าร่วมกิจกรรมที่มีความสนใจและมีพฤติกรรมรักษ์สิ่งแวดล้อม

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือ ดังนี้ 1) การสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบมีโครงสร้าง เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับพฤติกรรมจิตอาสาและกระบวนการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธในจังหวัดแพร่ 3) ชุดปฏิบัติการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธ จัดทำขึ้นจากการสังเคราะห์องค์ความรู้ เพื่อใช้ในการอบรมและพัฒนาเยาวชน 4) การอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อเสริมสร้างเยาวชนให้เป็นต้นแบบจิตอาสา 5) แบบประเมินผลกิจกรรมเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธ ใช้วัดผลหลังการอบรม โดยมีกระบวนการพัฒนาเครื่องมือครอบคลุมการศึกษาข้อมูล วางโครงสร้าง ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัยโดยการวิเคราะห์ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ก่อนนำไปใช้จริง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้มีกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 5 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 การเตรียมการวิจัย โดยจัดประชุมทีมวิจัยและเตรียมเครื่องมือวิจัย เช่น แบบสัมภาษณ์ ชุดปฏิบัติการ และสื่อประกอบต่าง ๆ

ระยะที่ 2 การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ด้วยวิธีสัมภาษณ์เชิงลึกและการสำรวจบริบทชุมชน เป้าหมายร่วมกับการศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดรูปแบบ กระบวนการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธ แนวคิดเกี่ยวกับจิตอาสาสิ่งแวดล้อม แนวคิดเกี่ยวกับการมีตัวแบบด้านจิตอาสากับพฤติกรรมจิตอาสา แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้สิ่งแวดล้อม ศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมที่เสริมสร้างจิตอาสาในพระพุทธศาสนาแล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคี เครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่ จากนั้นยังนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์เพื่อนำไป พัฒนาออกแบบชุดปฏิบัติการ

ระยะที่ 3 การดำเนินกิจกรรมเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคี เครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่ โดยใช้วงจร PAOR ประกอบด้วย 1) การวางแผน โดยนำคู่มือพัฒนาต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์ สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่ มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ออกแบบชุดปฏิบัติการ รูปแบบกิจกรรม การเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่ 2) การปฏิบัติ ดำเนินกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการ และการลงพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมปฏิบัติการจัดการ สิ่งแวดล้อม เพื่อให้ได้เยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์ สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่ 3) การสังเกตผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ โดยประเมินจากความสนใจ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม 4) การสะท้อนผลหลังจากการปฏิบัติ โดยการติดตาม ประเมินผลการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์ สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่

ระยะที่ 4 การสรุปองค์ความรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่

ระยะที่ 5 การเผยแพร่ผลงานการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของ ภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่โดยการจัดทำวีดิโอ บทความ และรายงานวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพ เชิงปฏิบัติการ และ เชิงปริมาณ ข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยจัดหมวดหมู่เป็นประเด็นหลักและย่อย ส่วนข้อมูลจากการอบรมเชิงปฏิบัติการถูกนำเสนอในลักษณะพรรณนา พร้อมภาพประกอบ และข้อมูล เชิงปริมาณวิเคราะห์โดยใช้สถิติเพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรมที่ดำเนินการ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย “การเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย เพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่” นักวิจัยจึงนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสำรวจบริบทชุมชนเป้าหมาย ร่วมกับการศึกษารวบรวมข้อมูล จากหนังสือ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า กระบวนการเสริมสร้าง เยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธในจังหวัดแพร่ เป็นกระบวนการพัฒนาเยาวชนให้มีคุณธรรม จิตสาธารณะ และจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ผ่านการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ต่าง ๆ ได้แก่ โรงเรียน วัด ชุมชน หน่วยงานรัฐ เอกชน และองค์กรท้องถิ่น ประกอบด้วย

1) การเตรียมความพร้อมในด้านเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม เริ่มจาก การคัดเลือกเยาวชนที่มีคุณสมบัติด้านความรับผิดชอบ ใฝ่ดี และสนใจงานจิตอาสา จากนั้นจัดอบรมเพื่อพัฒนา เยาวชนใน 3 ด้าน ได้แก่ พุทธธรรม (ศีล สมาธิ ปัญญา), จิตอาสา (เสียสละเพื่อส่วนรวม) และความรู้ ด้านสิ่งแวดล้อม การฝึกอบรมช่วยปลูกฝังคุณธรรมและทักษะผู้นำ ทำให้เยาวชนเข้าใจคุณค่าของการทำงาน เพื่อสังคมและมีเจตคติที่ดีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

2) รูปแบบกิจกรรมจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม เน้นการปฏิบัติจริงควบคู่กับการเรียนรู้ ธรรมะ เช่น การเจริญสติในธรรมชาติ การปลูกป่า การจัดการขยะ และโครงการธนาคารความดี เพื่อสะสมคุณ ความดีของเยาวชน ทำให้เกิดแรงบันดาลใจภายในและความภาคภูมิใจในตนเอง นอกจากนี้ยังบูรณาการ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น เกษตรอินทรีย์ สมุนไพร การสืบสานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อเชื่อมโยงการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมกับอัตลักษณ์ท้องถิ่น

3) การดำเนินกิจกรรมพัฒนาเยาวชนจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม เน้นให้เยาวชนเรียนรู้ จากการลงมือทำจริง เช่น การปลูกต้นไม้ การทำธนาคารขยะ การจัดค่ายคุณธรรม และการบำเพ็ญประโยชน์ ในวัดหรือสถานที่สาธารณะ ส่งผลให้เยาวชนพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม การแก้ปัญหา และการสื่อสาร นอกจากนี้ยังเกิดความภาคภูมิใจในบทบาทของตนเองในฐานะผู้สร้างการเปลี่ยนแปลงให้แก่ชุมชน

4) การสร้างและการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายกิจกรรมพัฒนาเยาวชนจิตอาสาวิถีพุทธ เพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม ได้แก่ 1) วัด เป็นศูนย์กลางจิตใจและการเรียนรู้ตามหลักธรรม 2) สถานศึกษา พัฒนาเยาวชนผ่านการเรียนรู้ในและนอกห้องเรียน 3) ชุมชน เป็นแหล่งปฏิบัติจริง ถ่ายทอดภูมิปัญญาและ จัดกิจกรรมรักษาสีสิ่งแวดล้อม 4) ภาครัฐและเอกชน สนับสนุนทรัพยากร งบประมาณ และองค์ความรู้ การประสานความร่วมมือดังกล่าวทำให้เกิดพลังบูรณาการที่เข้มแข็งและยั่งยืน

5) การต่อยอดและขยายผลดำเนินผ่านกิจกรรมสานต่อ เช่น การถอดบทเรียน การจัดเวทีแลกเปลี่ยน การจัดตั้งชมรมเยาวชนจิตอาสา และศูนย์เรียนรู้เยาวชนเพื่อสิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่ รวมถึงการใช้สื่อ ออนไลน์เผยแพร่ผลงานและแรงบันดาลใจให้เยาวชนรุ่นใหม่ ขณะเดียวกันยังมีการสร้าง ระบบพี่เลี้ยงเพื่อ สืบทอดคุณค่าและความรู้จากรุ่นสู่รุ่น

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 จากการดำเนินกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการ และการลงพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมปฏิบัติการจัดการสิ่งแวดล้อม พบว่า เป็นการมุ่งเน้นการพัฒนาและดำเนินการกระบวนการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธ โดยใช้หลักพุทธธรรมร่วมกับกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้เกิดเยาวชนต้นแบบที่มีคุณธรรม จิตอาสา และจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในจังหวัดแพร่ โดยการอบรมเชิงปฏิบัติการและการลงพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมปฏิบัติการจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นระยะเวลา 20 ชั่วโมง แบ่งเป็น 4 กิจกรรมหลัก ได้แก่

1) กิจกรรมที่ 1 ความรู้เรื่องเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธ (พัฒนาปัญญา) ให้เยาวชนเรียนรู้หลักพุทธธรรม เช่น ไตรสิกขา อริยสัจ 4 อิทธิบาท 4 และ พรหมวิหาร 4 เพื่อสร้างรากฐานของจิตอาสาและจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม เยาวชนได้รับการปลูกฝังให้มีเมตตา เสียสละ เคารพผู้อื่น และเข้าใจบทบาทของตน ในฐานะพลเมืองดีที่รับผิดชอบต่อสังคม

2) กิจกรรมที่ 2 แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (พัฒนาปัญญา) เน้นการเรียนรู้แนวคิด เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) และ หลัก 6R (Reduce Reuse Recycle Refuse Repair Rethink) เพื่อสร้างความเข้าใจในการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและลดขยะ เยาวชนเรียนรู้การวางแผนจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับชุมชน พร้อมพัฒนาทักษะการเป็นผู้นำสิ่งแวดล้อมที่มีความคิดสร้างสรรค์และทำงานเป็นทีม

3) กิจกรรมที่ 3 กิจกรรมเชิงปฏิบัติการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสา (พัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา) เป็นกิจกรรมลงมือทำจริงโดยใช้หลัก อริยสัจ 4 วิเคราะห์ปัญหาสิ่งแวดล้อม วางแผนและดำเนินการแก้ไข นำไปสู่การออกแบบกิจกรรมในหัวข้อ “ทึ่งอย่างคิด ใช้อย่างคุ้ม: ก้าวแรกของคนรุ่นใหม่สู่ Circular Economy และ Low Carbon School” โดยผู้ร่วมกิจกรรมได้ออกแบบกิจกรรม ได้แก่ 1) “ECO School” เพิ่มพื้นที่สีเขียวในโรงเรียน 2) “MCU Low Carbon ปุ๋ยหมักจากใบไม้” ลดการเผาและผลิตปุ๋ยอินทรีย์ 3) “น้ำหมักชีวภาพ” ใช้เศษผักผลไม้จากโรงอาหาร 4) “Bioeconomy คลองน้ำ” ฟื้นฟูคุณภาพน้ำด้วยพืชน้ำ และ EM Ball และ 5) “สร้างพื้นที่สีเขียวจากวัสดุเหลือใช้” นำขยะมาประดิษฐ์เป็นของใช้ใหม่ ทุกกิจกรรมมุ่งส่งเสริมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ การวางแผนเป็นทีม การบริหารทรัพยากร และการตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในชีวิตจริง เมื่อดำเนินกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้เข้ารับการอบรมได้ลงพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมปฏิบัติการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยนำความรู้และทักษะที่ได้จากการอบรมเชิงปฏิบัติการมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมนี้ คือ ดำเนินกิจกรรมด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ที่เน้นการลงมือทำจริงแก่เยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้แก่ ทำกระถางแขวนจากใบไม้ การทำน้ำหมักชีวภาพ การคัดแยกขวดพลาสติก การทำเสวียนจากขวด (Ecobrick) กิจกรรมนี้สามารถลดปริมาณขยะ โดยนำกลับมาใช้ใหม่ เพิ่มพื้นที่สีเขียวอย่างสร้างสรรค์ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และปลูกฝังแนวคิดการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า

4) กิจกรรมที่ 4 การสะท้อนคิด (Reflection) เป็นขั้นตอนให้ผู้เข้าร่วมได้ไตร่ตรองสิ่งที่เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เชื่อมโยงกับหลักธรรม เพื่อพัฒนาจิตใจและพฤติกรรม ผู้เข้าร่วมตระหนักว่าการทำจิตอาสาไม่เพียงช่วยสิ่งแวดล้อม แต่ยังพัฒนาความอดทน ความเสียสละ และความสามัคคีในการทำงานเป็นทีม ดังนี้

(1) ผลลัพธ์ของกระบวนการเสริมสร้าง ได้แก่ เยาวชนเกิดความเข้าใจบทบาทของตนในฐานะเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธเกิดจิตสำนึกในการดูแลสิ่งแวดล้อม เช่น การลดขยะ การรีไซเคิล การปลูกต้นไม้ เกิดการพัฒนาทักษะผู้นำ การสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ส่งผลให้สิ่งแวดล้อมในพื้นที่เป้าหมายดีขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

(2) ผลเชิงจิตใจและสังคม เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงจิตใจ ได้แก่ มีเมตตาและกรุณามากขึ้น เห็นคุณค่าของการให้ มีสติและสมาธิในการใช้ชีวิต ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล มีความภาคภูมิใจในความสามารถของตนเอง และเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้อื่น ในระดับสังคม เกิดความร่วมมือระหว่างวัด โรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานรัฐในการจัดกิจกรรมต่อเนื่อง

(3) แนวทางพัฒนาในอนาคต ขยายผลกิจกรรมโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น การสร้างเพจสำหรับเยาวชนจิตอาสา เผยแพร่คลิปวิดีโอรณรงค์รักษาสีโลกผ่านสื่อออนไลน์ และจัดโครงการระยะยาวที่ต่อเนื่อง เช่น “ชุมชนปลอดขยะต้นแบบ” เพื่อสืบทอดแนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 จากการสะท้อนผลหลังจากการปฏิบัติโดยการติดตามประเมินผล พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับผลการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่ โดยในภาพรวมค่าเฉลี่ยความคิดเห็นเกี่ยวกับความรู้ที่ได้รับหลังจากการอบรมเชิงปฏิบัติการมากกว่าก่อนการอบรมเชิงปฏิบัติการ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความรู้ที่ได้รับจากผลการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่ ในภาพรวม

ที่	ด้าน	ระดับความคิดเห็น				การสะท้อนผลความรู้ หลังการอบรม เชิงปฏิบัติการ
		ก่อนเข้ารับ การอบรม		หลังเข้ารับ การอบรม		
		μ	σ	μ	σ	
1	ด้านการช่วยเหลือชุมชน	4.01	0.23	4.30	0.57	มากกว่า
2	ด้านการแนะนำผู้อื่น	3.84	0.51	4.35	0.66	มากกว่า
3	ด้านการมุ่งมั่นและพัฒนา	3.99	0.17	4.36	0.66	มากกว่า
รวมเฉลี่ย		4.01	0.23	4.34	0.63	มากกว่า

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัย “การเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่” นักวิจัยจึงนำผลการศึกษามาอภิปราย ดังต่อไปนี้

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 กระบวนการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธในจังหวัดแพร่เป็นกระบวนการพัฒนาเยาวชนให้มีจิตสำนึกจิตอาสาโดยยึดหลักพุทธธรรม และสามารถทำงาน

ร่วมกับภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เยาวชนได้รับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และจิตสาธารณะผ่านกิจกรรมที่เน้นการปฏิบัติจริง ทั้งการอบรม การเรียนรู้ในชุมชน และการทำกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกับวัด โรงเรียน และหน่วยงานท้องถิ่น ทำให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือในพื้นที่จังหวัดแพร่ที่เข้มแข็งและสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เยาวชนเกิดความภาคภูมิใจเห็นคุณค่าของการเสียสละเพื่อส่วนรวม และมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น สอดคล้องกับ ปาณิภรณ์ ธีระวงศนันท์ (2564) ได้ทำวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนต้นแบบตามนโยบายปฏิรูปการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาเยาวชนต้นแบบควรมุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง เปิดโอกาสให้เยาวชนสร้างความรู้และประสบการณ์ด้วยตนเอง ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างบ้าน โรงเรียน และชุมชน อีกทั้งยังต้องปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างเยาวชนที่มีจิตสาธารณะและเป็นพลเมืองดีของสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาเยาวชนจิตอาสาวิถีพุทธในจังหวัดแพร่ที่เน้นการบูรณาการระหว่างหลักธรรมกับการปฏิบัติจริงในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

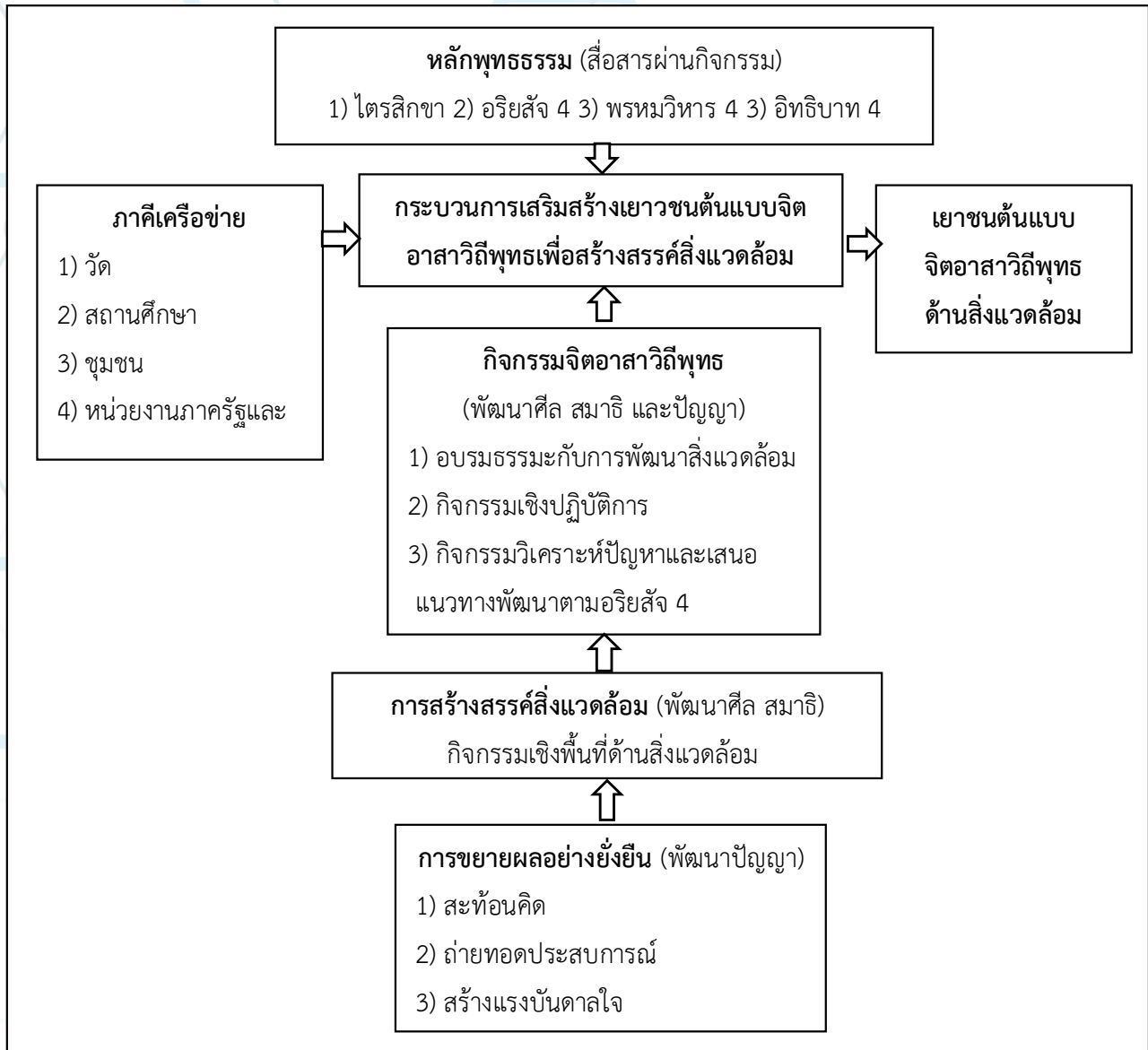
จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธในจังหวัดแพร่ เป็นกระบวนการฝึกอบรมเชิงบูรณาการที่ผสมผสานหลักพุทธธรรมกับการลงมือทำจริง ผ่านกิจกรรม 4 ขั้นตอนหลักที่ครอบคลุมการเรียนรู้เชิงปัญญา จิตใจ และการปฏิบัติจริง ส่งผลให้เยาวชนพัฒนาเป็นต้นแบบที่มีคุณธรรม จิตอาสา และจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม สามารถถ่ายทอดและขยายผลสู่สังคมได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับ ปาณิภรณ์ ธีระวงศนันท์ (2564) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนต้นแบบตามนโยบายปฏิรูปการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาเยาวชนให้เป็นต้นแบบที่มีคุณลักษณะตามหลักพุทธธรรม ควรมุ่งเน้นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง เปิดโอกาสให้เยาวชนค้นพบประสบการณ์ด้วยตนเองทั้งในบ้าน โรงเรียน และชุมชน โดยมีครูและสภาพแวดล้อมเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้ลักษณะนี้ช่วยปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม พร้อมส่งเสริมให้เยาวชนมีจิตสาธารณะและความเข้มแข็งทางจิตใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างพลเมืองดีและพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลังของสังคมอย่างยั่งยืน สอดคล้องกันกับงานของ แสงว นิลนามะ (2564) ได้ทำวิจัย เรื่อง แนวทางส่งเสริมและพัฒนารการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมด้านจิตสาธารณะของเด็กและเยาวชนในยุคปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมด้านจิตสาธารณะของเด็กและเยาวชนในศตวรรษที่ 21 คือ เรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้จากครอบครัว เรียนรู้จากโรงเรียนหรือสถานศึกษา เรียนรู้จากวัดหรือพระสงฆ์ เรียนรู้จากกิจกรรมของชุมชนและสังคม และเรียนรู้จากบุคคลต้นแบบหรือบุคคลดลใจ ในด้านการเป็นเด็กและเยาวชนต้นแบบรูปแบบ และแนวทางการส่งเสริมและการพัฒนาการเรียนรู้ คือ ทำตนเป็นแบบอย่าง ทำกิจกรรมในชั้นเรียนลงมือช่วยเหลือคนอื่น ถอดบทเรียนสะท้อนตนเอง นำเสนอผลงานจิตสาธารณะ จิตอาสาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และปรับปรุงพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ และในด้านรูปแบบและด้านแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ คือ สร้างแบบอย่างหรือบุคคลต้นแบบเพื่อจูงใจ เน้นการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงสังคม จัดโครงการกิจกรรมให้ลงมือปฏิบัติจริง ให้ผู้เรียนถอดบทเรียนเพื่อนำเสนอสะท้อนตน จัดกิจกรรมและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เชิงสังคมให้มากขึ้น และติดตามประเมินผลอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมเพื่อส่งเสริมพัฒนาอย่างยั่งยืนหรือ

ต่อเนื่อง

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผลการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่ ในภาพรวมค่าเฉลี่ยความคิดเห็นเกี่ยวกับความรู้ที่ได้รับหลังจากการอบรมเชิงปฏิบัติการมากกว่าก่อนการอบรมเชิงปฏิบัติการ แสดงให้เห็นว่าเยาวชนสามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม เช่น การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมจิตอาสาและการลงพื้นที่จริง ทำให้เกิดความเข้าใจถึงความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีจิตสำนึกในการช่วยเหลือสังคม และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ กิจกรรมดังกล่าวยังช่วยส่งเสริมการเรียนรู้แบบบูรณาการ ทั้งทางความรู้ จิตใจ และพฤติกรรม เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกอย่างต่อเนื่องในกลุ่มเยาวชนต้นแบบ สอดคล้องกับ ปวีณา ภูมิแดนดิน (2565) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การสอนสิ่งแวดล้อมโดยใช้การเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน สำหรับนักศึกษาปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ผลการวิจัยพบว่า การเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม นักศึกษามีคะแนนเฉลี่ยเจตคติต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมก่อนเรียน โดยรวมเท่ากับ 3.84 และหลังเรียนนักศึกษามีคะแนนเฉลี่ยเจตคติต่อการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมโดยรวมเท่ากับ 4.40 ซึ่งคะแนนเฉลี่ยเจตคติต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหลังเรียนมากกว่าก่อนเรียน นอกจากนี้ ผู้เรียนยังมีการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การสร้างสรรค์ และการทำงานร่วมกันในกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริงสามารถสร้างจิตสำนึกและพฤติกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง “การเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่” ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้



ภาพที่ 2 องค์ความรู้จากการวิจัย

(ที่มา: ชลธิชา จิรภักพงศ์ และคณะ)

จากภาพที่ 2 สามารถอธิบายถึงแนวทางการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิสุทธิแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่ ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้

1. หลักพุทธธรรม เป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมซึ่งเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาเยาวชน เป็นพื้นฐานในการพัฒนาจิตใจ พัฒนาความคิด การกระทำของเยาวชน โดยเน้นให้ธรรมะเป็นแนวทางที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตและกิจกรรมจิตอาสา เพื่อให้เกิดทั้งการเปลี่ยนแปลงภายใน และการสร้างประโยชน์ภายนอก ได้แก่ 1) ไตรสิกขา ใช้ในการพัฒนาเยาวชนให้เป็นทั้งคนดี และคนมีเหตุผล 2) อริยสัจ 4 ใช้ในการพัฒนาทักษะคิดวิเคราะห์ 3) พรหมวิหาร 4 ใช้เป็นหลักพัฒนาจิตใจและทัศนคติของเยาวชน 4) อิทธิบาท 4 ใช้เป็นหลักในการพัฒนาแรงจูงใจและการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการทำจิตอาสาเพื่อสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดการสร้างจิตใจดีแก่เยาวชน

2. กิจกรรมจิตอาสาวิถีพุทธ (พัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา) เป็นการออกแบบกิจกรรมตามแนวพุทธ ประกอบด้วยการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา โดยต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างการปฏิบัติจริง กับ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เยาวชนสามารถเข้าใจและนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ได้อย่างแท้จริง เป็นกิจกรรมที่ฝึกความรับผิดชอบ ความเสียสละ ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้ลงมือปฏิบัติในการวิเคราะห์ปัญหาและเสนอแนวทางพัฒนาตามอริยสัจ ๔ ส่งผลต่อการเสริมสร้างเยาวชน ต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดแพร่ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม (พัฒนาศีล สมาธิ) เป็นการนำความรู้มาปฏิบัติในพื้นที่จริงโดยดำเนิน กิจกรรมเชิงพื้นที่ด้านสิ่งแวดล้อม เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการในพื้นที่จังหวัดแพร่โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ พื้นฟู หรือพัฒนา สิ่งแวดล้อม โดยพิจารณาถึงบริบทของพื้นที่นั้นๆ ทั้งทางกายภาพ สังคม และเศรษฐกิจ โดยเยาวชนนำทีมจัดกิจกรรมในพื้นที่ เน้นกิจกรรมจิตอาสาแบบสร้างสรรค์

4. ภาคีเครือข่าย เป็นกลไกสนับสนุนและขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนา โดยการร่วมมือระหว่าง วัด สถานศึกษา ชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน วัดเป็นศูนย์กลางของกิจกรรม วิถีพุทธ สถานศึกษามุ่งเน้นการกิจกรรมจิตอาสาในหลักสูตรหรือกิจกรรมของสถานศึกษา หน่วยงานรัฐ สนับสนุนทรัพยากร หรือจัดโครงการร่วมกับเยาวชน ชุมชนเข้าร่วมและสนับสนุนเยาวชนในพื้นที่จริง และ ร่วมติดตามประเมินผลกิจกรรม ทำให้กระบวนการพัฒนาเกิดขึ้นได้จริงและมีความต่อเนื่อง

5. การขยายผลอย่างยั่งยืน (พัฒนาปัญญา) เป็นการพัฒนาปัญญาสู่การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยดำเนินการสานต่อและขยายผลโดยการถ่ายทอดประสบการณ์การสืบสานจิตอาสาให้ต่อเนื่องจากรุ่นหนึ่ง ไปสู่รุ่นต่อไป การเล่าเรื่องความสำเร็จของรุ่นพี่ที่เคยทำประโยชน์แก่สังคม ให้เยาวชนมีโอกาสนำเสนอผลงาน ของตนเองในเวทีต่าง ๆ ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาผู้นำจิตอาสาในอนาคต นอกจากนี้เพื่อเป็น แหล่งเรียนรู้ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ควรมีการเผยแพร่ผลงานผ่านสื่อต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นและ ระดับประเทศ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจในวงกว้าง และดึงดูดภาคีเครือข่ายใหม่ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

สรุปและข้อเสนอแนะ

กระบวนการเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายส่งผลให้ เยาวชนมีการพัฒนาอย่างรอบด้าน ทั้งด้านความรู้ ความคิด จิตใจ และพฤติกรรม โดยเฉพาะการตระหนักถึง คุณค่าของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การทำงานเพื่อส่วนรวม และการยึดหลักพุทธธรรมเป็นแนว ทาง ในการดำเนินชีวิต ผลลัพธ์สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของกระบวนการพัฒนาเยาวชนต้นแบบที่สามารถเป็น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชนได้อย่างแท้จริงและยั่งยืน เป็นกระบวนการฝึกอบรมเชิงบูรณาการที่ผสมผสาน หลักพุทธธรรมกับการลงมือทำจริง ผ่านกิจกรรม 4 ขั้นตอนหลักที่ครอบคลุมการเรียนรู้เชิงปัญญา จิตใจ และ การปฏิบัติ ส่งผลให้เยาวชนพัฒนาเป็นต้นแบบที่มีคุณธรรม จิตอาสา และจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม สามารถ ถ่ายทอดและขยายผลสู่สังคมได้อย่างยั่งยืน นั่นคือ การเสริมสร้างเยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธในจังหวัด

แพร่เป็นกระบวนการบูรณาการที่เน้นทั้ง “การพัฒนาคน” และ “การพัฒนาสังคม” พร้อมกัน ผ่าน การฝึกอบรม การลงมือปฏิบัติ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ผลลัพธ์ คือ เยาวชนที่มีจิตอาสา คุณธรรม มีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม และพร้อมเป็นพลังขับเคลื่อนสังคมอย่างยั่งยืน ตามหลักวิถีพุทธ ดังนั้น ผู้วิจัยเสนอข้อเสนอแนะในการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

- 1) หน่วยงานภาครัฐที่ทำหน้าที่ในด้านสิ่งแวดล้อมควรร่วมมือกับวัด สถานศึกษา ชุมชน และ ภาคเอกชนในการวางนโยบายในเพื่อช่วยขับเคลื่อนการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเสริมสร้าง เยาวชนต้นแบบจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่
- 2) ชุมชนควรร่วมมือกับภาครัฐจัดทำแผนพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม มีการกำกับ การดำเนินงานตามแผน และการติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง
- 3) สถานศึกษาควรบรรจุด้านสิ่งแวดล้อมในหลักสูตรการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังจิตสำนึก ด้านสิ่งแวดล้อมและคุณธรรมด้านสิ่งแวดล้อมแก่เยาวชน
- 4) ภาครัฐควรจัดตั้งเครือข่ายเยาวชนจิตอาสาวิถีพุทธระดับพื้นที่เพื่อเป็นพลัง ในการเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมในเชิงพื้นที่

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนาระบบสารสนเทศเกี่ยวกับการจัดการความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ในชุมชน
- 2) ควรศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาเยาวชนให้มีจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม
- 3) ควรศึกษารูปแบบการพัฒนาเยาวชนจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมแบบองค์รวม

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่องนี้ได้ดำเนินการสำเร็จไปได้ด้วยดี ขอขอบพระคุณกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและ นวัตกรรม ที่ได้ให้การสนับสนุนงบประมาณ ขอขอบพระคุณผู้บริหารสถานศึกษา บุคลากรทางการศึกษาที่ รับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อม ผู้นำชุมชน ผู้ปฏิบัติงานด้านศาสนา นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และเยาวชน ทุกท่านที่เป็นผู้ให้ข้อมูลการวิจัยครั้งนี้และส่งผลให้การวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). *คู่มือการตรวจสอบและประเมินสถานศึกษาเกณฑ์คุณภาพสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติและกรมสามัญ*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *แนวทางการพัฒนาการวัดและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตร แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด.

- กองยุทธศาสตร์และงบประมาณ. (2564). *แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.2566 – 2570)*.แพร่: องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่.
- คงศักดิ์ ธาตุทอง. (2547). *เอกสารประกอบการสอนวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา เรื่อง จริยธรรมสิ่งแวดล้อม*.
ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย และรุ่งนภา ตั้งจิตรเจริญกุล. (2551). *การวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงคุณธรรมจริยธรรมของคนไทย*. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักบริหารและพัฒนาองค์ความรู้.
- ปวีนา ภูมิแดนดิน. (2565). การสอนสิ่งแวดล้อมโดยใช้การเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน สำหรับนักศึกษาปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. *วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา*. คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปาณิภรณ์ อีระวงศนันท์. (2564). การเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนต้นแบบตามนโยบายปฏิรูปการศึกษา. *วารสารวามของแหกรพุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 8(1), 95 – 105.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2557). *พุทธธรรม ฉบับขยายความ*. พิมพ์ครั้งที่ 39.-กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2550). *ธรรมญูชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ 80. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวยจำกัด.
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัญจร. (2543). *สำนักไทยที่พึงปรารถนา*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2556*. พิมพ์ ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท นามมีบุคส์พับลิเคชั่นส์.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. (2555). *จิตอาสาในสารานุกรม วิชาชีพครูเฉลิมพระเกียรติพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา.
- วินัย วีระพัฒนานนท์. (2555). *สิ่งแวดล้อมศึกษาในยุคโลกร้อน*. พิษณุโลก: พิษณุโลกดอทคอม.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565) *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสาม พ.ศ. 2566-2570*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- แสวง นิลนามะ. (2564). แนวทางส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมด้านจิตสาธารณะของเด็กและเยาวชนในยุคปัจจุบัน. *วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*, 7(3), 126 - 140.